

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора педагогічних наук, професора,
члена-кореспондента НАПН України
Малихіна Олександра Володимировича
про дисертаційну працю Зенякіна Олексія Сергійовича
«Формування іншомовної комунікативної компетентності
майбутніх фахівців на немовних факультетах університетів Німеччини»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії в разовій
спеціалізованій ученій раді
за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки

Актуальність дисертаційного дослідження. У сучасних умовах глобалізації суспільства, інтернаціоналізації вищої освіти та інтеграції європейського освітнього простору іншомовна комунікативна компетентність стає однією з професійно необхідних компетентностей майбутніх фахівців незалежно від спеціальності. Адже сучасний роботодавець очікує від випускника університету не лише наявність ґрунтовної фахової готовності, а і здатності ефективно здійснювати міжкультурну професійну комунікацію, працювати в міжнародних командах, використовувати іншомовні інформаційні ресурси та брати участь у професійному спілкуванні в глобальному середовищі. Водночас, формування іншомовної комунікативної компетентності студентів немовних факультетів набуває стратегічного значення та виступає важливим чинником підвищення конкурентоспроможності майбутніх фахівців.

Особливий інтерес для вітчизняних фахівців у галузі вищої освіти становить досвід Федеративної Республіки Німеччина, яка посідає провідні позиції в європейському просторі вищої освіти та характеризується високим рівнем інтернаціоналізації університетів. Німецькі університети активно впроваджують компетентнісний підхід, реалізують цифрові технології в умовах багатомовного навчального середовища, реалізують міжнародні освітні програми та проєкти. Формування іншомовної комунікативної компетентності здобувачів освіти відбувається в межах здійснення їхньої професійної підготовки, забезпечуючи в них розвиток умінь застосовувати іноземну мову як інструмент успішного виконання професійної діяльності та здійснення міжкультурної фахової взаємодії.

Доцільність дослідження окресленої проблеми посилюється також необхідністю усунення низки суперечностей, виявлених у сучасній педагогічній теорії та практиці, а саме: між нагальною потребою вітчизняного суспільства у фахівцях, які володіють іншомовною комунікативною компетентністю, та недостатнім реальним рівнем її сформованості у випускників вітчизняних ЗВО; між наявністю у ФРН відносно усталеної практики формування іншомовної комунікативної компетентності здобувачів немовних факультетів та відсутністю вітчизняних досліджень, спрямованих на узагальнення й осмислення сформульованих теоретичних положень німецьких учених з окресленої проблематики для можливості їх подальшого урахування під час проведення

відповідних наукових розвідок; між накопиченням німецькими викладачами перспективного досвіду формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців на немовних факультетах університетів та відсутністю методичних рекомендацій щодо впровадження цього досвіду у вітчизняних закладах вищої освіти.

Актуальність порушеної проблеми є очевидною. Незважаючи на значну кількість наукових праць, присвячених проблемам здобуття іншомовної освіти, недостатньо дослідженими залишаються особливості формування іншомовної комунікативної компетентності студентів немовних факультетів університетів Німеччини. Вивчення й наукове осмислення теоретичних доробків та актуального практичного досвіду німецьких освітян з проблеми формування іншомовної комунікативної компетентності здобувачів має високе теоретичне та практичне значення для вдосконалення системи професійної підготовки майбутніх фахівців в Україні та забезпечення їхньої готовності до ефективної фахової діяльності в міжнародному освітньому й професійному просторі.

Як було з'ясовано дисертантом, зазначена проблема, незважаючи на її високу актуальність, ще не була предметом окремого науково-педагогічного дослідження. З огляду на це можна стверджувати, що дисертаційна праця Зенякіна Олексія Сергійовича на тему «Формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців на немовних факультетах університетів Німеччини», є на часі.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність. Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, наведених у дисертації, забезпечується використанням широкої інформаційної бази: наукових праць провідних німецьких і вітчизняних науковців, міжнародних та національних нормативно-правових документів у галузі вищої освіти, матеріалів національних і міжнародних науково-практичних та науково-методичних конференцій, навчальних і навчально-методичних матеріалів та посібників, методичних рекомендацій, освітньо-професійних програм, навчальних планів, робочих навчальних програм і силабусів, каталогів модулів, навчальних і екзаменаційних регламентів, що діють в українських та німецьких університетах).

Теоретичні положення й висновки дисертанта пройшли належну апробацію під час виступів дисертанта на засіданнях кафедри освітології та інноваційної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (2022–2025 н. р.), а також на 10 міжнародних науково-практичних конференціях, круглому столі за міжнародною участю, 3 всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Позитивної оцінки заслуговує узгоджений науковий апарат дослідження. Його мета, завдання, предмет, об'єкт, завдання повністю узгоджуються між собою. Достовірність отриманих результатів наукового пошуку забезпечується науковою обґрунтованістю вихідних положень дисертаційної роботи, застосуванням комплексу загальнонаукових, історичних, емпіричних, прогностичних методів дослідження, упровадженням результатів наукових

розвідок в освітній процес Харківського національного університету імені Семена Кузнеця, Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут», Карпатського національного університету імені Василя Стефаника, Приватного вищого навчального закладу «Харківський міжнародний медичний університет», Харківського національного автомобільно-дорожнього університету, у роботу науково-методичної лабораторії в Національному технічному університеті «Харківський політехнічний інститут».

Наукова новизна та практична значущість результатів дослідження. Вагомим науковим доробком дисертанта є те, що в дисертаційній роботі вперше здійснено комплексне порівняльно-педагогічне дослідження теоретичних засад і практичного досвіду формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців на немовних факультетах університетів Німеччини. У дисертації вперше проаналізовано стан наукової розробленості проблеми формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців на немовних факультетах університетів Німеччини, визначено термінологічне поле дослідження зазначеної проблеми, охарактеризовано змістове наповнення компонентів структурних моделей іншомовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців, систематизовано досвід формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців на немовних факультетах університетів Німеччини. Позитивної оцінки заслуговує визначення і характеризування основних етапів еволюції ідеї формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців у науково-педагогічній думці Німеччини, що є основою для кращого розуміння сутності зазначеного феномену й осмислення шляхів формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців у сучасних університетах ФРН та України. Високу наукову цінність має обґрунтування автором перспектив упровадження німецького досвіду формування іншомовної комунікативної компетентності в практику діяльності закладів вищої освіти України. Варто також відмітити, що автором до наукового обігу введено значну кількість (76) невідомих та маловідомих джерел, пов'язаних із формуванням іншомовної комунікативної компетентності здобувачів вищої освіти німецьких університетів.

Не викликає сумніву, що результати проведеного дисертантом дослідження також мають високе практичне значення, адже сформульовані в дисертації теоретичні положення та висновки, систематизований досвід формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців на немовних факультетах німецьких університетів, навчально-методичні розробки, виконані з урахуванням досвіду німецьких науковців, можна успішно використовувати в освітньому процесі вищої школи для формування у студентів зазначеної компетентності. Матеріали дисертації також можуть бути використані під час укладення навчальних і навчально-методичних посібників та підручників, методичних рекомендацій з окресленої проблеми, на заняттях з педагогічних дисциплін, іноземної мови й методики її викладання, слугувати основою для розробки освітніх програм нових дисциплін або модулів, дисциплін вільного вибору у закладах вищої освіти, орієнтованих на вивчення іноземної

мови, у рамках підготовки професійних стандартів, оновлення стандартів вищої освіти, а також у системі підвищення кваліфікації викладацьких кадрів.

Оцінка змісту та завершеності дисертації. Дисертаційна праця Зенякіна Олексія Сергійовича відрізняється чіткою логічною структурою та складається зі вступу, двох розділів, висновків і списків використаних джерел до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків. Так, у вступі дисертації висвітлено актуальність теми дослідження, виявлено низку суперечностей, на усунення яких спрямовані проведені наукові розвідки, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, методи дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, схарактеризовано джерельну базу дослідження, подано відомості про апробацію результатів наукових розвідок та публікації за темою дослідження.

У першому розділі – «Теоретичні засади дослідження формування іншомовної комунікативної компетентності у вищій школі Німеччини» – висвітлено еволюцію ідеї формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців у науково-педагогічній думці Німеччини, розкрито термінологічне поле дослідження, схарактеризовано різні структурні моделі іншомовної комунікативної компетентності, проаналізовано формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців як наукової проблеми.

Зокрема, цінним доробком автора є чітке виокремлення та характеризування автором трьох етапів еволюції педагогічної ідеї формування іншомовної комунікативної компетентності в науково-педагогічній думці Німеччини: 1) фундаційний (1945 р. – початок 1970-х рр.), що характеризувався дослідженням когнітивних аспектів міжкультурної та іншомовної комунікації на тлі розділеності Німеччини, переходом від структуралізму до комунікативності в навчанні іноземним мовам, а також виникненням компетентнісної парадигми; 2) комунікативний (початок 1970-х– 1990-ті рр.), який позначився подальшим розвитком компетентнісної парадигми у вищій освіті ФРН, посиленням міжкультурних студій на тлі піднесення міжнародного співробітництва у Німеччині та її подальшого об'єднання, зумовивши витлумачення іншомовної комунікативної компетентності як професійно необхідної інтегрованої якості випускників ЗВО та її позиціонування як ключової мети педагогічного процесу; 3) інформаційно-цифровий (від 1999 р. і дотепер), під час якого відбулося підписання Німеччиною Болонської декларації, нормативне впровадження компетентнісного підходу до освіти через ЄКТС, CEFR, двохцикловість навчання, створення рамок кваліфікацій на тлі посилення ролі інформаційно-комунікаційних технологій.

Не викликає заперечень визначення термінологічного поля дослідження. Зокрема на основі аналізу україномовних та німецькомовних наукових праць дисертантом розкрито сутність таких основних понять: «мова», «рідна мова», «іноземна мова», «комунікація», «компетенція», «компетентність», зіставлено зміст близьких за сенсом понять: «комунікативна компетентність в іноземній мові», «іншомовна компетентність», «міжкультурна комунікативна

компетентність», «професійна іншомовна компетентність». На підставі цього запропоноване авторське визначення базового поняття дослідження «іншомовна комунікативна компетентність» як «інтегральної, складнопов'язаної, ієрархічно збудованої єдності знань, умінь і навичок лінгвістично-комунікативного і соціокультурного характеру в аспекті іноземної мови, які надають мовцю через свою динамічну взаємодію здатність сприймати, осмислювати та продукувати мультимодальну інформацію іноземною мовою через різні канали її поширення з метою досягнення мети спілкування» (с. 263).

Особливу наукову значущість мають висновки дисертанта про те, що в німецькомовній літературі, на відміну від україномовної, використовуються такі поняття: «перша мова» (використовуються як еквівалент терміну «рідна мова», тобто мови, яку людина засвоює з раннього дитинства від батьків і яка виступає інструмент її мислення, основою культурної й національної ідентичності), «друга мова» (це іноземна мова, яку особа опановує шляхом щоденного перебування в лінгвокультурному середовищі, а як наслідок – забезпечує її здатність користуватися цією мовою без прикладання особливих зусиль, нерідко перетворюючи на інструмент мислення), «третя мова» (іноземна мова, яку людина свідомо вивчає для комунікації з носіями інших мов).

У дисертації також визначено, що на процес формування міжкультурної комунікативної компетентності впливають три рівні чинників: макрорівень (посилення глобалізації у всьому світі); мезорівень (політична орієнтованість ФРН на інтернаціоналізацію та мультикультуралізм); мікрорівень (організація навчального процесу в ЗВО).

У другому розділі дисертації – «Практичні аспекти формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців на немовних факультетах університетів Німеччини» – проаналізовано нормативно-правове регулювання іншомовної підготовки здобувачів у вищій школі Німеччини, узагальнено досвід формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців на немовних факультетах університетів Німеччини; розкрито перспективні лінії впровадження німецького досвіду формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців на немовних факультетах у систему вищої освіти України.

Зокрема, у розділі представлено характеристику формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців на немовних факультетах університетів Німеччини у межах аудиторної роботи, визначено, що для здійснення аудиторної роботи використовуються різні методи комунікативного спрямування (інтерактивні, проєктний метод, кейс-метод, імерсійний метод, метод навчання на основі завдань, метод CLIL), а також різноманітні інтерактивно-колаборативні, креативні та гібридні форми навчальної роботи.

Суттєвим науковим фактом є визначення дисертантом, що центральним об'єктом навчальної інфраструктури є мовний центр, який забезпечує невідпускову іншомовну підготовку для всіх здобувачів освіти, організовує позааудиторну діяльність, а також сприяє можливості складення національного тесту або інших спеціалізованих міжнародних мовних іспитів. Як встановлено в дисертації, позааудиторна робота з формування іншомовної комунікативної

компетентності здобувачів освіти на немовних факультетах університетів Німеччини у мовних центрах здійснюється через такі основні напрями: проведення додаткових мовних курсів, проведення заходів фахового або аспектного спрямування, розбудова неформального міжкультурного діалогу, здійснення позааудиторного тандемного навчання. Особливий інтерес для вітчизняних освітян представляє представлені в дисертації нетрадиційні позааудиторні форми формування іншомовної комунікативної компетентності студентів.

Високу наукову цінність мають такі визначені автором напрями творчого впровадження досвіду німецьких фахівців з окресленої проблеми в освітній процес вітчизняних закладів вищої освіти: централізація освітньої інфраструктури, що відповідає за іншомовну освіту шляхом об'єднання функціоналу аудиторної, позааудиторної та сертифікаційної роботи; диверсифікація груп здобувачів вищої освіти, що вивчають іноземну мову, за рівнем володіння іноземною мовою, який визначається вхідним тестуванням і, відповідно, дослідження можливостей міжуніверситетського підходу до такого тестування; переорієнтація аудиторної та позааудиторної роботи на практичну сферу реальної комунікативної взаємодії та безпосереднього міжкультурного діалогу, що підтримується варіативністю педагогічних технологій, зокрема цифрових, через підвищення кількості заходів лінгвокультурологічного спрямування та імперативність академічної мобільності; реорганізація переліку дисциплін загального циклу підготовки з метою підвищення їх змістової практичної спрямованості, а також винесення їх до категорії вибіркових для вивільнення академічних кредитів та їх перерозподілу на користь дисциплін професійного циклу підготовки, а також для створення більшої гнучкості можливостей здобувачів вищої освіти обирати саме ті курси, які відповідають відповідній особистій освітній траєкторії; розширення спектру педагогічного консультування з питань формування іншомовної комунікативної компетентності здобувачів вищої освіти задля розбудови здобувацької освітньої траєкторії та підвищення якості навчання та самонавчання.

Структурований зміст дисертації висвітлює поступову реалізацію поставлених завдань. Сформульовані в роботі висновки підтверджують успішне досягнення поставленої мети дослідження.

Повнота викладу основних результатів дисертації у наукових публікаціях. Основні положення та результати дисертаційного дослідження Зенякіна Олексія Сергійовича достатньою мірою висвітлено в наукових публікаціях автора. Так, за результатами дослідження опубліковано: 3 статті у виданнях, що входять до наукометричної бази даних Scopus (у співавторстві), 7 статей у наукових фахових виданнях України (із них 5 – одноосібних), 13 публікацій апробаційного характеру у збірниках матеріалів міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференцій, круглих столів та науково-практичних семінарів, 4 навчально-методичні праці (2 термінологічні словники-мінімуми, 1 лексичний мінімум, 1 збірка методичних рекомендацій).

Дотримання норм академічної доброчесності. Під час аналізу дисертаційної праці Зенякіна Олексія Сергійовича «Формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців на немовних факультетах університетів Німеччини» та його публікацій порушень академічної доброчесності не виявлено. Наведені в дисертації наукові положення та висновки є доробком дисертанта.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації. Поряд із загальною позитивною оцінкою здійсненого науково-педагогічного дослідження вважаємо за доцільне висловити окремі зауваження та побажання дискусійного характеру:

1. На основі аналізу німецькомовної й україномовної літератури автор запропонував власну структурно-динамічну модель іншомовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців, описаної на с. 97-100 дисертаційної праці та представленої на схемі в додатку В. Але не зовсім зрозуміло доцільність розробленої моделі в дисертації з порівняльної педагогіки, а також, як ця модель ураховувалась у подальшому дослідженні.
2. Як фахівець у галузі іноземної мови дисертант на деяких сторінках наукової праці (наприклад, с. 57, 153, 154 тощо) занадто багато уваги приділяє методичним аспектам викладання вказаної навчальної дисципліни. Вважаємо, що обсяг цього матеріалу слід було скоротити, а більше уваги приділити розкриттю питання формування в майбутніх фахівців німецьких університетів іншомовної комунікативної компетентності як педагогічного феномену, насамперед засобами іноземної мови.
3. У розділі 2 дисертації перші сім сторінок та 8 сторінок матеріалу додатку Г присвячено аналізу нормативно-правової бази для формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців німецьких університетів. На наш погляд, цей матеріал слід було подати як окремий підрозділ з відповідною назвою.
4. У підрозділі 2.3, присвяченому розкриттю перспектив упровадження німецького досвіду формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців на немовних факультетах у систему вищої освіти України, автор аналізує вітчизняний досвід формування цієї компетентності в бакалаврів із бізнес-адміністрування, інформатики та права. Вважаємо, що дисертація значно б виграла, якби автор опрацював і представив у дисертації накопичений вітчизняними ЗВО передовий досвід формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців інших спеціальностей.

Водночас слід відзначити, що висловлені зауваження суттєво не знижують наукову цінність проведеного дослідження.

Висновок. Дисертаційна праця «Формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців на немовних факультетах університетів Німеччини» є завершеним самостійним науковим дослідженням, яке подано на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 01 Освіта/Педагогіка за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки, і яке відповідає вимогам Постанови Кабінету Міністрів України № 44 від 12.01.2022 р. «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 341 від 21.03.2022 р., № 502 від 19.05.2023 р. та № 507 від 03.05.2024 р.) та Наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки № 759 від 31.05.2019 р.), а її автор – Зенякін Олексій Сергійович – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки галузі знань 01 Освіта/Педагогіка.

Офіційний опонент –
доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондента НАПН України,
завідувач відділу дидактики
Інститут педагогіки НАПН України

Олександр МАЛИХІН

ВЛАСНОРУЧНИЙ ПІДПИС
СТВЕРДЖУЮ

Завідуючий відділом кадрів
Інституту педагогіки НАПН України

О. Малихін

ВГ / В. Малихін
10.08.2026 р.